بەشی ١ جیهاد و پلەوپایەکانی

جهاد في سبيل الله

شکۆی دین

بەهەشت لەژێر سێبەری شمشێرەکاندایە

نوسینی: لێکۆڵەر ئەبی عبدالله
کوردستانی

جهاد في سبيل الله

شكۆی دیـــن

بەشی یەکەم: جیهاد و پلەوپایەکانی

نوسینی: لێکۆڵەر ئەبی عبداللّٰه
کوردستانی

ئامادەکردنی: خادم
الإسلام

١٤٤٠ کۆچی

٢٠٢٠ زاینی

دەستپێک

لە فەرموودەی صەحیح واریدە کە رسول الله ﷺ دەفەرمووێت: لوتکەی هەرە بەرزی ئیسلام جیهادە. واتە تێکۆشان لەپێناو الله.

بێگومان جیهاد چەند جۆرێکی هەیە، بانگەواز بۆ تەوحید جیهادە. جیهادیش بەدەم و ماڵ و نەفس هەموویان جیهادن، وەک لەم فەرموودەی رسول الله لە "أنس بن مالك"ەوە ﷺ: "جاهدوا المشركين بأموالكم وأنفسكم وألسنتكم". واتە تێبکۆشن لەپێناو الله بە ماڵ و گیان و زمان. گەورەترین جۆری جیهادن. قتال فی سبیل اللهیە چونکە هەر سێ جۆرەکە دەگرێتەخۆی لەیەک کاتدا واتە مجاهید فی سبیل الله ماڵ و نەفسی خۆیکردووەتە قوربانی لەپێناو الله تعالی و دین. ئەوەی من تیشکی دەخەمە سەر قیتالە، ئنجا چی بەرگری بێت لەدین چی لەپێناو سەپاندنی دین بێت واتە (دفع و طلب).

جیهاد فی سبیل الله هۆکاری سەرەکی عیزەت و شکۆی ئەهلی ئیمانە چونکە تا قیتال و جیهاد نەکەیت خاکت نابێت

و، تا خاکت نەبێت ناتوانیت دین جێبەجێ بکەیت و، جێبەجێ نەکردنی دینیش زیلەت و زەلیلیە. وەک کاتی خۆی کە رسول الله سێزدە ساڵان بانگی خەڵکی کرد بێ جیهاد و قیتال نە ئیسلام فراوان بوو نە موسڵمانانیش بەعیززەت بوون، بەڵکو هەر بەژێر دەستەیی و چەوساوەیی بوون تا دوای هیجرەت و جیهاد. ئنجا بوونە دەوڵەت و شکۆی ئیسلام سەری هەڵدا تا دواتر بەهۆی قیتال و جیهاد بوون بە خاوەنی دوورگەی عەرەب. سبحان الله بێ جیهاد تەنانەت نەیان دەتوانی طەوافی کەعبەش بکەن بەڵام بەهۆی جیهاد لەپێناو دین بوونە خاوەنی کەعبە.

هەروەها کوشتاری کافران و موشریکان فەرمانی الله یە بۆ ڕەسولەکەی وەک لەم فەرموودەیە (متفق علیه)یە لە صەحیحی بوخاری و ئیمامی موسلیمدا هاتووە: وعَن ابن عُمَر ﵄، قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله ﷺ: "أُمِرْتُ أَن أُقاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَن لا إِلهَ إِلاَّ الله وأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ الله، ويُقِيمُوا الصَّلاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكاةَ، فَإِذا فَعَلوا ذلكَ، عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وأَمْوَالَهم إِلاَّ بحَقِّ الإِسلامِ، وحِسابُهُمْ عَلى الله".[١]

واتە رسول الله ﷺ دەفەرمووێت: فەرمانم پێکراوە کوشتاری خەڵک بکەم تا ئەوکاتەی ئیمان دەهێنن و

(١) متفق علیه

موسڵمان دەبن و نوێژ دەکەن و زەکات دەدەن. ئەگەر ئەمەیان کرد ئەوا خوێن و ماڵیان پارێزراوە لە من، تەنیا بەمافی ئیسلام نەبێت.

هەروەها حسابهم على الله ئەمەیان پەیوەستە بەناخ و دەروونەوە، ئایا لەترسا ئیمانی هێناوە یان بەنیفاقەوە. کەواتە جیهاد و قیتالی کافران فەرمانی اللهیە تاقیامەت بەردەوام دەبێت، واتە حوکمی ئایەت و فەرموودەکانی جیهاد دژی کوفر گشتگیرە بۆ هەموو سەردەمێکە نەک تایبەت بێت بە زەمەن و کاتێکی دیاری کراوەوە. بەهەمان شێوە ئەمە بیروباوەڕی زانایانی سەلەف و خیر القرون بووە لەسەر جیهاد. ئنجا لە نامیلکە و کتێبە عەقیدەییەکان دووپاتیان کردووەتەوە کەوا (الجهاد ماض الى يوم القيامة). هەروەها لەفەرموودەی صەحیحدا هاتووە کەوا رسول الله ﷺ دەفەرمووێت: "لاتزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق"[١]. هەروەها لە هەندێک ڕیوایەتدا: "يقاتلون على الحق، حتى يقاتلوا آخرهم الدجال".

ئەم فەرموودەیە دووپاتی بەردەوام بوونی جیهاد فی سبیل الله یان قیتال و کوشتاری کافران دەکاتەوە تاوەکو قیامەت. بەشێک لەزانایانی سەلەف وەک ئیمامی ئەحمەد بن حەنبەل

---

(١) سنن أبي داود: صحيح

و ئیمامی بوخاری و علی إبن المدینی دەڵێن: ئەمانە ئەهلی حەدیثن تەنانەت ئیمامی ئەحمەد دەڵێت: گەر ئەهلی حەدیث نەبن نازانم کێن! بێگومان لەزەمەنی ئەودا پاراستنی حەدیث و دژایەتی بیدع و ئەهلەکەی گەورەترین جیهاد بوو. وەک زانراوە لاتان کەوا ئیمامی ئەحمەد لەئەهلی حەدیث بووە، لەم پێناوە زیندان کراوە و لێیدراوە. هەروەها زۆرێک لەزانایان بە مجاهیدانی دادەنێن، چونکە لەهەندێک ڕیواتدا وشەی قیتال هاتووە کە گەر بەچەک نەبێت وانابینم هیچی تر بێت. هەروەها دەفەرمووێت تا کۆتاییەکەی شەڕی دەجالیش دەکەن.

هەروەها بابەتی (جیهاد و غزوات) لەبەرئەوەی یەکێکە لەپایەکانی شکۆی دین و ئیسلام، زانایان هەر لەسەلەف تا ئەمڕۆش گرنگی زۆریان پێداوە وەک لەکتێبەکانی حەدیثدا زۆر بەڕوونی بەرچاو دەکەوێت کە لە صەحیح و سونەن و موسندەکاندا هاتوون. یەکێکی وەک ئیمامی بوخاری دوو کتێبی گەورەی لە صەحیحەکەی هێناوە زیاتر لە هەزار فەرموودەیە، هەروەها ئیمامی موسلیم و ئەبو داود و زۆرینەی پێشەوایانی تری سەلەفیش. ئەمەش گرینگی ئەم بابەتە پڕ شکۆیە دەردەخات، بەڵام بەداخەوە ئەمڕۆ نەک هەر لەبیرکراوە تەنانەت ناوهێنانیشی شتێکی مەترسیدارە، دەڵێن

کوا جیهاد لەگەڵ کێ بکەین! وەک بڵێی ئەوان لە رسول الله شارەزاتر بن. بۆیە منیش دەمەوێت پشتیوان بە الله شتێکی کەم لەسەر شکۆی دین و ئیسلام بنوسم.

١٥ی ڕەجەبی ١٤٤١ کۆچی

بەرامبەر بە ١٠ی ئازاری ٢٠٢٠ زاینی

✍ ئەبی عبدالله کوردستانی

پێناسەی جیهاد.

جیهاد واتاکەی ئەوەیە تێبکۆشیت و هەوڵبدەیت بۆ سەرخستنی دین، واتە هەوڵ و جوهد و ماندووبوونی دەوێت ئامانجیش بەرز ڕاگرتنی (کلمة الله هی العلیا)یە. ئنجا بەزمان و بەکردار و بە ماڵ بێت.

سەرەتای جیهاد لە ئیسلامدا

سەرەتای جیهاد لە ئیسلامدا پێویستە بزانین کەی سەری هەڵدا. بەکورتی دوای ئەوەی رسول الله و هاوەڵانی لەمەککە بەهەموو شێوەیەک ئازار دەدران و دەگیران تا وای لێهات هەولی کوشتنیاندا، بۆیە فەرمانی هیجرەت کرا. دوای هیجرەت الله ڕێگەی بە رسول الله و هاوەڵانیدا کە بەرگری بکەن، واتە تەنانەت لە مەککە بۆیان نەبوو بەرگریش بکەن. ئنجا جیهادی هێرشیش ڕێگەی پێدرا، واتە دوای هیجرەت بۆ مەدینە، ئنجا جیهاد ڕێگەی پێدرا. هۆکاریش ئەوەیە الله دەفەرمووێت: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ یان ﴿فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ مَا ٱسْتَطَعْتُمْ﴾.

بەپێی توانا ئەوەی کە لەتواناتدایە، بۆیە الله تعالی لەسەرەتادا جیهادی فەرض نەکرد لەسەر موسڵمانانی مەککە چونکە لاواز بوون و توانایان نەبوو تاوەکو جیهاد بکەن، گەر

بیشیان کردایە لەنێو دەچوون. بەڵام کە توانایان هەبوو الله لەسەری فەرض کردن، وەک شەونوێژ لەسەرەتادا لە قۆناغی مەککی فەرزبوو. "إبن عباس" دەڵێت: یەک ساڵ موسڵمانان دەیانکرد نیوە و زیاتریشی شەو دەمانەوە، بۆیە دواتر نەسخ بووە لە فەرض بووە سوننەت.

جیهادیش دوو جۆرە:

زاناکان بەگشتی جیهادیان بۆ دوو جۆری سەرەکی دابەشکردووە بەمانای چوارچێوە گشتییەکەی، ئەمانیش:

١. جیهاد الطلب.

٢. جیهاد الدفع.

ئەم دوو جۆرە قیتالە بەگشتی دەگرێتەوە. گەرنا چەندان جۆری جیهاد هەیە وەک زانای بەڕێز "إبن القیم" دەڵێت: جیهاد چەند جۆرێکە ئەمانیش جیهادی نەفس، جیهادی شەیتان، جیهادی مونافق، جیهادی کوفر.

١. جیهاد الطلب

ئەم جیهادە ڕەغبەتی موسڵمانانە بۆ چوونە سەر کافر و موشریکان تاوەکو موسڵمان ببن و بێنە نێو بازنەی ئیسلام، یانیش ئەوەیە ببنە ژێر دەستە و جزیە بدەن. واتە بۆ فتوحاتی وڵاتی کوفر و ڕزگارکردنی خەڵک لە جەهالەت و شیرک و

کوفر بەرەو ڕووناکی هیدایەت و ئیسلام. ئەم جیهادە زاناکان بە فرض الکفایەی دادەنێن.

واتای فرض الکفاية و فرض العين چییە؟

فرض الكفاية: ئەوەیە کە لەنێوان کۆمەڵێک چەند کەسێک بیکات، واتە گەر هەزار کەس بن پەنجا یان سەد بیکات کافییە بۆیان و گوناهەکەش لەسەر ئەوانی تر لادەچێت.

فرض العين: واتا کارەکە واجبە لەسەر هەموویان دانە بەدانە لەم حاڵەتەشدا هەریەک ئەنجامی نەدات گوناهبارە.

٢. جیهاد الدفع

ئەم جۆرەی جیهاد دەفعە واتە بەرگرییە، پێچەوانەی الطلب کە هجومە و هێرش بردنە بۆ سەر دوژمن. ئەم جۆرەیان لەکاتێکدا دەبێت کە کوفر هێرشی هێنابێت بۆ سەر وڵاتی موسڵمانان و ئیسلام. بۆیە بەرگری دەکەیت و دیفاع لە شەرع و دین دەکەیت. ئەم جۆرەیان زاناکان بە (فرض العين)یان داناوە لەسەر موسڵمانان واتە دانە بە دانەیان لەسەریان واجبە دیفاع بکەن.

لە چی کاتێکدا جیهاد دەبێتە فرض العین، واتە دفع؟

لەچەند حاڵەتێکدا جیهاد و کوشتار فەرضی عەینە لەسەر تاکی موسڵمان کە دەبێت بیکات، ئەمانیش:

١. لەمەیدانی جەنگ لەکاتی ڕووبەڕوو بوونەوەی دوژمن. وەک قال الله تعالی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ زَحۡفٗا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلۡأَدۡبَارَ ١٥﴾[1].

لەکاتی جەنگ و ڕووبەڕووی دوژمن نابێت موسڵمان ڕابکات و پشت هەڵبکات لەجیهاد، بەڵکو دەبێت خۆڕاگربێت.

٢. کاتێک ئەمیری موسڵمانان داوای بکات. وەک قال الله تعالی: ﴿ٱنفِرُواْ خِفَافٗا وَثِقَالٗا وَجَٰهِدُواْ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ٤١﴾[2].

هەروەها إبن عباس دەفەرمووێت: لە رسول اللەوە ﷺ کە دەڵێت: "لاهجرة بعد الفتح ولن جهاد ونية فإذا أستنفرتم فانفروا"[3].

(١) سورەتی الأنفال: ١٥

(٢) سورەتی التوبة: ٤١

(٣) صحيح بخاري

واته دوای فەتحی مەككە جیهاد نەما. بەڵام كاتێک داواتان لێكرا دەربچن و بەدەم داواكەوە بڕۆن.

٣. كاتێک كە دوژمن هێرشی هێنابێتە سەر خاكی موسڵمانان ئەوا واجبە لەسەر تاک بە تاک كە دیفاع بكەن.

ئامانج و حیكمەت لەجیهاد یان تێكۆشان.

گەورەترین و سەرەكی ترین ئامانجی جیهاد فی سبیل الله بەرپاكردنی تەوحیدە و نەهێشتن و لەنێو بردنی شیرک و كوفرە. وەک قال الله تعالی: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾﴾[١]

هۆكاری شەڕ و كوشتاریان تاوەكو فیتنە بەرپا نەبێت. فیتنەش تەفسیرەكەی واتە شیرک و كوفر. كەواتە فەرمانی قیتال بۆئەوەیە تا شیرک و كوفر لەنێو بەرێت و دینیش هەمووی موڵكی اللهبێت و تەوحید بچەسپێت و ئیسلام ڕێبازی سەرەكی بێتن.

"أبوجعفر الطبری" لە تەفسیرەكەیدا هێناویەتی، فقاتلوهم حتی لا یكون شرك، ولا یعبد إلا الله وحده لا شریك له[٢].

(١) سورەتی الأنفال: ٣٩

(٢) تفسیر الطبري

هەروەک باسم کرد تا شیرک بەرپا نەبێت و تەوحید بچەسپێت. هەروەها لەم فەرموودەش ئامانجەکەی زیاتر ڕووندەکاتن: "أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا: لا إله إلا الله، فإذا قالوها، عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها وحسابهم على الله عز وجل"[١].

واتە فەرمانی کوشتاری کافران تا ئەوکاتەیە کە ئیمان دەهێنن. بەمەش دین و تەوحید و ئیسلام جێگیر دەبێت.

پلەوپایەکان جیهاد و مجاهیدان

بێگومان باسێک لە دین بە لووتکەی ئیسلام دابنرێت ئەوا چەندەها پلەوپایەی هەیە بۆ خۆی و هەڵگرانی، ئەمانیش:

1. **هیچ کەسێک وەک مجاهید نییە.**

لەفەرموودەی متفق علیەیدا هاتووە: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﵁ حَدَّثَهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ الله ﷺ فَقَالَ: دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ يَعْدِلُ الْجِهَادَ. قَالَ: "لَا أَجِدُهُ". قَالَ: "هَلْ تَسْتَطِيعُ إِذَا خَرَجَ الْمُجَاهِدُ أَنْ تَدْخُلَ مَسْجِدَكَ فَتَقُومَ وَلَا تَفْتُرَ، وَتَصُومَ وَلَا تُفْطِرَ ؟". قَالَ: وَمَنْ يَسْتَطِيعُ ذَلِكَ[٢].

---

(١) رواه بخاري ومسلم: صحيح

(٢) متفق عليه

ئەبو هڕێرە دەڵێ: پیاوێک هات بۆ لای رسول الله ﷺ و پێی گوت کارێکم پێ بڵێ هاوشێوەی جیهاد بێت. فەرمووی: نییە و نایدۆزیتەوە. ئینجا فەرمووی: ئایا دەتوانی کاتێک مجاهید دەردەچێت بچیتە مزگەوت و نوێژ و ڕۆژوو بگریت بەردەوام بێ پچڕان؟ گوتی: ئنجا دەتوانێت.

ئەم فەرموودە گەورەیە پلەی جیهادمان بۆ دەردەخات کەوا هیچ کارێک و تێکۆشان نییە و ناشبێت شوێن گرەوەی نییە.

٢. باشترین کار دوای ئیمان، جیهادە.

لە فەرموودەی صەحیح کە بوخاری و موسلیم هێناویانە بەمشێوەیە: عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ: أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: إِيمَانٌ بِاللَّهِ، وَجِهَادٌ فِي سَبِيلِهِ[١].

واتە هاوەڵی بەڕێز "ئەبو زەڕ" دەڵێت: پرسیارم لە رسول الله ﷺ کرد چاکترین کار کامەیە. فەرمووی: ئیمان هێنان بە الله، ئنجا لەپێناویدا تێبکۆشیت. واتە جیهاد بکەیت، واتە دوای عەقیدە و تەوحید چاکترین کار ئیماندار بیکات، جیهادە فی سبیل الله.

هەروەها ئیمامی بوخاری لە صەحیحەکەی بابێکی تایبەت کردووە بەناوی (بَابٌ: أَفْضَلُ النَّاسِ مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ

---

(١) رواه بخاري ومسلم

بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيلِ اللهِ). واته چاكترینی نێو خەڵك ئیمانداریێكە كە بە گیان و ماڵی تێبكۆشێت لەپێناو الله، واتە خۆی فیدابكاتن فی سبیل الله. دواتریش ئەم ئایەتەی هێناوە لەسەر چاكی و باشی و گەورەیی جیهاد، وقوله تعالى :﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ هَلۡ أَدُلُّكُمۡ عَلَىٰ تِجَٰرَةٖ تُنجِيكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ ۝١٠ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمۡوَٰلِكُمۡ وَأَنفُسِكُمۡۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝١١ يَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡ وَيُدۡخِلۡكُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ۝١٢﴾[١] .

هەروەها لە سونەن ئەبی داوددا هاتووە لە كتاب الجهاد: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ سُئِلَ: أَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَكْمَلُ إِيمَانًا؟ قَالَ: "رَجُلٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ"[٢].

ئەبو سعید الخدری لە رسول الله ﷺ پرسیاری لێكرا كام ئیماندار ئیمانی تەواوە لەهەموو ڕویەك؟ فەرمووی: پیاوێكە تێبكۆشێت بە ماڵ و گیانی لەپێناو الله.

٣. پلەكانی بەهەشت بۆ مجاهیدانن.

دوای زانینی چاكترین كەس و ئیماندار كە مجاهیدە. ئەمەشیان گرنگە كە لە قیامەتیش ڕێز لێگیرا و پلەی تایبەتیان هەیە وەك لەم فەرموودەیەدا كە لە صەحیح بوخاریدا هاتووە: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ

---

(١) سورەتی الصف: ١٠-١٢

(٢) سنن أبي داود

وَبِرَسُولِهِ، وَأَقَامَ الصَّلاَةَ، وَصَامَ رَمَضَانَ، كَانَ حَقًّا عَلَى اللهِ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، جَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللهِ، أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وُلِدَ فِيهَا". فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، أَفَلاَ نُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: "إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ، فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللهَ فَاسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ؛ فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ، وَأَعْلَى الْجَنَّةِ - أُرَاهُ: فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ-وَمِنْهُ تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ"[١].

واته أبی هريرة ﵁ دەڵێت: رسول الله ﷺ فەرمووی: هەریەک ئیمان بە الله و بە ڕەسولەکەی بهێنێت و نوێژ بکات و ڕۆژ و بگرێت، ئەوا حەقە لەسەر الله کە بیخاتە بەهەشت. ئنجا جیهادی کردبێت یان لەو زەویەی کە لێی لە دایک بووە دانیشتبێت. گوتیان ئەی رسول الله ئایا موژدە نەدەینە خەڵک؟ فەرمووی: لە بەهەشت سەد پلە هەیە کە الله تایبەتی کردووە و ئامادەی کردووە بۆ مجاهیدان لەنێوان هەر پلەیەک نێوانی زەوی و ئاسمانە.

٤. مجاهید وەک ڕۆژووگر و نوێژخوێنێکی بەردەوامە.

لە فەرموودەی صەحیح کە ئیمامی بوخاری و ئیمامی موسلیم ڕیوایەتیان کردووە بەمشێوە: أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللهِ -

---

(١) صحيح بخاري

وَاللهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِهِ - كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ، وَتَوَكَّلَ اللهُ لِلْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِهِ بِأَنْ يَتَوَفَّاهُ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، أَوْ يَرْجِعَهُ سَالِمًا مَعَ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ"[١].

واتە ئەبو هریرە دەڵێت: گوێم لە رسول الله ﷺ بوو دەیفەرموو: نمونەی کەسێک تێبکۆشێت لەپێناو اللەدا، هەروەها الله دەزانێت کێ لەپێناویدا تێدەکۆشێت، هاوشێوەی کەسێکە کەوا بەڕۆژ بەڕۆژوو بێت و بەشەویش شەونوێژبکات بەردەوام. هەروەها الله کەفالەتی مجاهید دەکات کە لەپێناویدا تێدەکۆشێت بەوەی کە مرد بیخاتە بەهەشت یان بەسەلامەتی بیگەڕێنێتەوە بۆ نێو ماڵی بە ئەجر و پاداشتی دونیایی و قیامەتی. بێگومان ئەمە گەورەیی و پلەوپایەیی کەسانی مجاهید دەردەخات کەوا ڕاستە بەهۆی جیهاد دادەبڕێت لە عیبادات، بەڵام وەک ئەوەیە بەردەوام لە عیبادەتدا بێت.

٥. بەیانی دەرچوونێک یان ئێوارە دەرچونێک زۆر خێرتر و باشترە لە دونیا و لەوەی کە تێیدا هەیە.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَغَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا"[٢].

---

(١) رواه بخاري ومسلم

(٢) رواه بخاري ومسلم وترمزي وأبو داود

ئەنەسی کوڕی مالك الله لێی ڕازی بێتن دەفەرموویێت: بەیانی دەرچوونێک یان نیوەڕۆ دەرچوونێک زۆر خێرترە و چاکترە لەزەوی و ئەوەی تێیدا هەیە.

هەروەها لە ڕیوایەتێکی تر دەفەرموویێت: خێرترە و چاکترە لەهەڵاتنی خۆر. سبحان الله ئەمەش گەورەیی و پلەوپایەیی جیهادمان بۆ ڕوونەکاتەوە.

٦. ڕێزگرتنی شەهید لە قیامەت.

بەهۆی گەورەیی جیهاد و پلەکەی الله تعالی وەعدی داوە بیانخاتە بەهەشت گەر لەجیهاد مردن و ڕێزیان لێبگرێت. تەنانەت لە قیامەت ڕێزێکی وای لێدەگیرێت هیچ کەسێک وەک ئەو نابێت. تاوای لێدێت جگە لە شەهید هیچ کەسێکی تر ئاواتی گەڕانەوە بۆ دونیا نەخوازێت.

عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِك ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُوتُ لَهُ عِنْدَ الله خَيْرٌ يَسُرُّهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَأَنَّ لَهُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا إِلاَّ الشَّهِيدَ؛ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ، فَإِنَّهُ يَسُرُّهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيُقْتَلَ مَرَّةً أُخْرَى"[١].

واتە ئەنەسی کوڕی مالك ﵁ دەڵێت: لە رسول اللهوە ﷺ، فەرموویەتی: هیچ بەندەیەک نییە کە بمرێت و حەزی بەگەڕانەوە بۆ دونیا بێت، گەر هەموو دونیا و ئەوەشی تێیدا

(١) رواه بخاري ومسلم: صحيح

بێت بۆ ئەو بێت جگە لە شەهید. بەهۆی بینینی ڕێز و قەدری کە لێی گیراوە ئاواتی گەڕانەوە دەکات بۆ دونیا و دە جاری تریش قیتال بکات و شەهید بێتن. بێگومان ئەمەش گەورەیی پلەی شەهیدمان بۆ دەردەخات کە لە پێشووتر باسم کردووە پلەکانی بەهەشت بۆ شەهیدانن.

٧. ئاواتی رسول الله بۆ شەهیدی.

لە صەحیح بوخاری و موسلیمدا هاتووە لە ئەبو هورێڕەوە الله لێی ڕازی بێتن، ئنجا لە رسول اللهوە دەیفەرموو: "وَالَّذي نَفْسِي بِيَدِه لَوَدِدْتُ أَنيِّ أُقْتَلُ في سَبيلِ الله ، ثُمَّ أُحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ، ثُمَّ أُحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ، ثُمَّ أُحْيَا ثُمَّ أُقْتَلُ"[١].

سوێند بەوەی گیانمی بەدەستە ئاوات دەخوازم بەوەی شەهید بم لەپێناوی اللهدا و ئنجا زیندووببمەوە و دواتر بکوژرێم و دواتر زیندووببمەوە و دواتر بکوژرێم. لەهەندێک ڕیوایەتدا دەڵێت دەجار.

بێگومان ئەمەش گەورەیی جیهاد فی سبیل اللهمان بۆ دەردەخات بەوەی سەروەری کوڕانی ئادەم ئاوا بە ئاواتی بووە. هەروەها الله بە قیسمەتیشی کرد و شەهید بوو.

٨. مجاهیدی شەهید نامرێت و ڕزقی دەدرێت.

---

(١) رواه بخاري ومسلم

یەکێکی تر لە پلەوپایەکانی الله لەگەڵ مجاهیدانی کردووە ئەوانەی شەهید دەبن فی سبیل الله، الله ڕێزی لێگرتوون و ڕزقیان دەدات. قال الله تعالی:﴿وَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتَۢاۚ بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ ١٦٩﴾[١].

وا گومان مەبەن ئەوانەی جیهاد بکەن و بکوژرێن لەپێناو الله، مردبن بەڵکو زیندوون و لای الله ڕزقیان دەدرێت.

ئەمە جگە لەشەهید بۆ کەسی تر نییە ئەم ئایەتە. هەروەها موفەسیران لە تەفسیری ئەم ئایەتە دەڵێن لەکاتی شەهیدانی ئوحد بووە. هۆکاری دابەزینی ئەم ئایەتە بریتی بوو لەوەی کە ئیمام ئەحمەد لە موسەنەددا هێناویەتی لەبارەی شەهیدان.

عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ: "لما أصيب إخوانكم بأحد جعل الله أرواحهم في أجواف طير خضر، ترد أنهار الجنة، وتأكل من ثمارها، وتأوي إلى قناديل من ذهب في ظل العرش، فلما وجدوا طيب مشربهم ومأكلهم وحسن منقلبهم قالوا: يا ليت إخواننا يعلمون ما صنع الله لنا، لئلا يزهدوا في الجهاد، ولا ينكلوا عن الحرب". فقال الله عز وجل، أنا أبلغهم عنكم. فأنزل الله عز وجل هؤلاء الآيات:

---

(١) سورەتی آل عمران: ١٦٩

﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾﴾ وما بعدها[١].

واته إبن عباس دەڵێت: کاتێک براکانتان لە ئوحد شەهیدبوون، الله ڕۆحەکانیانی لەباڵندەیەکی سەوز هەڵواسی و لەڕوبارەکانی بەهەشتی دەخوارد و لە میوەکانیدا و، دواتریش دەچوونە ژێر سێبەری عەرش لای چراکان. کاتێک ئەوان ئەم ناز و نیعمەتەیان بینی لە خواردن و خواردنەوە و جێگا و ڕێدا، گوتیان: خۆزگە براکانمان بەم شتەیان دەزانی کە الله چی لەگەڵ ئێمە کردووە، تاوەکو جیهاد بکەن و واز لەجەنگ و تێکۆشان نەهێنن. بۆیە الله فەرمووی: من پێیان دەگەیەنم ئەم ئایەتەی دابەزاند و هەروەها لەم ئایەتەی سورەتی البقرەشدا بۆمان ڕووندەکاتەوە. قال الله عز وجل: ﴿وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَن يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتٌۢ ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾﴾[٢].

ئیمامی جریر بن طبری لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەڵێت: نَهْيُ خَلقه عن أن يقولوا للشهداء أنهم موتى. ڕێگری کراوە لەوەی بەشەهیدان بگوترێت مردوون. بۆچی؟ چونکە (ولكنكم لا تَرونهم فتعلموا أنهم أحياءٌ). زیندوون و هەستی

---

(١) مسند إمام أحمد

(٢) سورەتی البقرة: ١٥٤

ئێوه پێی نازانێت، لێرەدا مەبەست لەزیندوویەتی ناز و نیعمەتە. ئەمەشیان دەرخەری گەورەیی پلەوپایەیی شەهیدە.

٩. خوێنی مجاهید لە قیامەت.

یەکێکی تر لە پلەوپایەکانی کەسی تێکۆشەر لەپێناو اللهدا ئەوەیە کە لەم فەرموودەیەدا (متفق علیه)یە هاتووە: عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، أَنَّ رَسُولَ الله ﷺ قَالَ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا يُكْلَمُ أَحَدٌ فِي سَبِيلِ الله - والله أَعْلَمُ بِمَنْ يُكْلَمُ فِي سَبِيلِهِ - إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّوْنُ لَوْنُ الدَّمِ، وَالرِّيحُ رِيحُ الْمِسْكِ"[١].

أبی هریره ﵁ دەڵێت: رسول الله ﷺ فەرمووی: سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە، هەر برینێک لەپێناو الله بێت و، خوێنی لێ بڕژێت، تەنیا الله دەیزانێت کێ لەپێناویەتی ئەودایە. لەڕۆژی قیامەت دەیهێنن و خوێنەکەی وەک تازە بریندار بووە و بۆنیشی وەک گوڵاوی میسک وایە.

هەروەها لەم فەرموودەی موسلیمیشدا دەڵێت: "كُلُّ كَلْمٍ يُكْلَمُهُ الْمُسْلِمُ فِي سَبِيلِ الله، ثُمَّ تَكُونُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهَا إِذَا طُعِنَتْ تَفَجَّرُ دَمًا، اللَّوْنُ لَوْنُ دَمٍ، وَالْعَرْفُعَرْفُ الْمِسْكِ"[٢].

---

(١) متفق علیه

(٢) صحیح مسلم

هەر خوێنێک بڕژێت فی سبیل الله کاتێک قیامەت دێت، وەک ئەوەیە تازەبێت و بریندار کرابێت و خوێنی لێ بچۆڕێت.

١٠. کردەوەی کەم بەڵام پاداشتێکی زۆر.

لە صەحیحی بوخاریدا هاتووە: أَنَسُ بْنُ مَالِك، أَنَّ أُمَّ الرُّبَيِّعِ بِنْتَ الْبَرَاءِ - وَهِيَ: أُمُّ حَارِثَةَ بْنِ سُرَاقَةَ - أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: يَا نَبِيَّ الله، أَلَا تُحَدِّثُنِي عَنْ حَارِثَةَ؟ - وَكَانَ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ، أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرْبٌ- فَإِنْ كَانَ فِي الْجَنَّةِ صَبَرْتُ، وَإِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ اجْتَهَدْتُ عَلَيْهِ فِي الْبُكَاءِ. قَالَ: "يَا أُمَّ حَارِثَةَ، إِنَّهَا جِنَانٌ فِي الْجَنَّةِ، وَإِنَّ ابْنَكِ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى"[١].

کاتێک دایکی حارثة دێت و هەواڵی کوڕەکەی بزانێت دوای مردن. بە رسول الله ﷺ دەڵێت: کوڕەکەم ئێستا لەکوێیە؟ گەر بزانم لەبەهەشتە ئەوا ئارام دەگرم، گەرنا ئەوا تاپێم بکرێت دەگریم بۆی. ئەمیش دەڵێت: ئایا هەر لە بەهەشتێکە! بەڵکو چەندان بەهەشتە کوڕەکەت (فردوس الأعلى)ی بە نسیب بووە. بەرزترین پلەی بەهەشت فیردەوسە.

هەروەها هاتووە: أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ ﷺ يَقُولُ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ مُقَنَّعٌ بِالْحَدِيدِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ الله،

---

(١) صحيح بخاري

أُقَاتِلُ وَأُسْلِمُ؟ قَالَ: "أَسْلِمْ ثُمَّ قَاتِلْ". فَأَسْلَمَ ثُمَّ قَاتَلَ، فَقُتِلَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "عَمِلَ قَلِيلاً وَأُجِرَ كَثِيراً"[١].

ئەبى ئيسحاق دەڵێت گوێم لە براء بوو دەيفەرموو پياوێک هاتە لاى رسول الله کە ئاسن پۆش بوو بۆ جەنگ، فەرمووى ئەى پێغەمبەرى خوا ئايا جەنگ بکەم، ئنجا موسڵمان بم. فەرمووى: نەخێر بەڵکو موسڵمان بە، ئنجا شەڕ بکە. موسڵمان بوو شەڕى کرد و شەهيد بوو. رسول الله فەرمووى: ﷺ کردەوەيەکى کەم بەڵام پاداشتێکى گەلێک زۆر.

بێگوومان ئەمانە دەرخەرى گەورەيى پلەى مجاهيدى شەهيدن.

١١. ئەو پێيەى تۆزاوى بێت لە جيهاد بەئاگر ناسوتێت.

يەکێکى تر لە پلەوپايەکانى مجاهيد ئەوەيە کەوا لە فەرموودەى صەحيحى بوخارى ، سونەن الترمزى دا هاتووە بەمشێوە: أَبَا عَبْسٍ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "مَنِ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللهِ، فَهُمَا حَرَامٌ عَلَى النَّارِ"[٢].

هەريەک پێيەکانى فى سبيل الله لە جيهاد تۆزاوى بێت ئەوا حەرام کراوە لەئاگر.

---

(١) صحيح بخاري

(٢) رواه بخاري والترمزي: صحيح

له تحفه الأحوذى شەرحی ترمزی لەم فەرموودەیەدا دەڵێت: وفي ذلك إشارة إلى عظيم قدر التصرف في سبيل الله فإذا كان مجرد مس الغبار للقدم يحرم عليها النار فكيف بمن سعى وبذل جهده واستنفد وسعه.

ئەمە دەرخەری گەورەیی هەوڵدان لەپێناو اللەیە، گەر تەنیا بە پێ تۆز بوون لەئاگر حەڕام بکرێت ئەی چی بەوەی جوهد و ماندووبوونی زۆر فی سبیل الله بکات.

١٢. سێبەری مەلائیکە لە شەهیدان.

یەکێکی تر لەپلەوپایەکانی شەهید ئەوەیە کەوا تەنانەت مەلائیکەش بەباڵی سێبەری لێدەکات. لەم فەرموودەیەدا هاتووە کە بوخاریی و موسلیم ڕیواتیان کردووە: ابْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُنْكَدِرِ، أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا يَقُولُ: جِيءَ بِأَبِي إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَقَدْ مُثِّلَ بِهِ، وَوُضِعَ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَذَهَبْتُ أَكْشِفُ عَنْ وَجْهِهِ فَنَهَانِي قَوْمِي، فَسَمِعَ صَوْتَ صَائِحَةٍ فَقِيلَ: ابْنَةُ عَمْرٍو، أَوْ أُخْتُ عَمْرٍو، فَقَالَ: "لِمَ تَبْكِي؟ - أَوْ : لَا تَبْكِي - مَا زَالَتِ الْمَلَائِكَةُ تُظِلُّهُ بِأَجْنِحَتِهَا". قُلْتُ لِصَدَقَةَ : أَفِيهِ: "حَتَّى رُفِعَ". قَالَ: رُبَّمَا قَالَهُ[1].

جابر بن عبدالله دەڵێت: باوکمیان هێنا دوای ئوحد کە شەهید بوو کە لە دەیان شوێن بریندار کرابوو. چووم تا ڕووی

---

(١) رواه بخاري ومسلم

هەڵبدەمەوە و سەیری بکەم، بەڵام ڕێگریان لێکردم. گوێم لە دەنگێک بوو گوترا، خوشکی عمر و پێیان گوت بۆ دەگری یان مەگری. تائێستاش مەلائیکە بەباڵەکانی سێبەری لێدەکەن.

بێگومان باوکی جابر یەکێک بوو لەشەهیدانی ئوحد کە قەرزاربوو خاوەنی هەشت نۆ کچ و کوڕێک بوو. کەچی نەفسی خۆی کردە قوربانی بۆ سەرخستنی دین.

١٣. بەهەشت لەژێر سێبەری شمشێرەکاندایە.

یەکێکی تر لەپلەوپایە گەورەکانی جیهاد، ئەوەیە لە فەرموودەی صەحیح کە ئیمامی بوخاری و موسلیم هێناویانە ئەمیش، بەهەشت بەو پانتایەی لەژێر سێبەری شمشێرەکانە:

عَنْ سَالِمٍ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ، وَكَانَ كَاتِبَهُ، قَالَ: كَتَبَ إِلَيْهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى ﵄، أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: "وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ"[١].

عبدالله بن أبی أوفی ﵄ دەفەرمووێت: رسول الله ﷺ فەرمووی: چاک بزانن کەوا بەهەشت لەژێر سێبەری شمشێرەکاندایە.

ئەمە ئەوپەڕی گەورەیی پلەی جیهادە کە بەهەشت بخرێتە ژێر سێبەری شمشێرەکان. بەڵێ بێگومان عیزەتی دین

---

(١) رواه بخاري ومسلم

و ئیسلام تەنیا بە شمشێر بەدەست دەهێنرێت. بێ چەک و کوشتاری کافران هەرگیز نابیتە خاوەنی عیززەت و، تەنانەت ناتوانیت بەئازادی ممارسەی عیبادەتەکانیش بکەیت. نەک ناتوانیت سوننەت زیندوو بکەیتەوە، بەڵکو ڕێگای ئەنجامدانی واجبەتەکانی دینیش ئەستەم دەبێت.

١٤. ئیمانداری مجاهید وەک ئیمانداری دانیشتوو نییە.

یەکێکی تر لەو پلەوپایانەی الله داویەتی بە مجاهید، تەنانەت فەزڵی مجاهیدی زیاتر کردووە لەئیمانداری عابدی دانیشتوو. وەک لەم ئایەتەدا بۆمان ڕوون دەبێتەوە، قَوْلِ الله تَعَالَى : ﴿لَّا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ﴾ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿غَفُورًا رَّحِيمًا﴾. لەکۆتاییدا الله دەفەرموویت: ﴿وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾.

ئەم ئایەتە کاتێک دابەزی، هاوەڵی بەڕێز و سابقین إبن أم مکتوم هاتە لای رسول الله. زەید دەڵێت: چۆکی رسول الله بەسەر چۆکم بوو کاتێک ابن ام مکتوم شکاتی حاڵی خۆی کرد بەوەی کە جیهادی پێناکرێت. دەڵێت خەریک بوو چۆکم وردوخاش بێت تا وەحی دابەزی و بووە غیر أولی الضرر.

١٥. چوونە ژوورەوە لە هەر دەرگایەکی بەهەشتەوە.

یەکێکی تر لە پلەوپایەکانی جیهاد و بەخشین فی سبیل الله واتە شتێک لەپێناویدا ببەخشیت. وەک لەم فەرموودەیەدا وایردە: عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللهِ دَعَاهُ خَزَنَةُ الْجَنَّةِ، كُلُّ خَزَنَةِ بَابٍ: أَيْ فُلْ هَلُمَّ". قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللهِ، ذَاكَ الَّذِي لَا تَوَى عَلَيْهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ"[١].

أبا هريره ﷺ لە النبی ﷺ دەفەرموویت: هەریەک دوو شت یان شتانێک فی سبیل الله ببەخشێت، ئەوا دەرگاوانەکانی بەهەشت پێی دەڵێن و بانگی دەکەن لەکام دەرگای دەتەوێت بچۆرە ژوورەوە. ئەبوبکر دەڵێت: ئەی پێغەمبەری خوا بەڕاستی ئەمە خەسارەتمەند نییە، نەدۆڕاوە. رسول الله ﷺ دەفەرموویت: داوام وایە تۆ لەوان بیت.

لێرەدا مەبەست لە یارمەتی و کۆمەکی مجاهیدانە.

١٦. شەهید کردەوەی تاقیامەت بۆ دەنوسرێت.

یەکێکی تر لە پلەوپایە گەورەکانی مجاهیدی شەهید ئەوەیە، کەوا هەموو کەس دوای مردنی دەفتەری کردەوەکانی دادەخرێت و هیچ کردەوەی بۆ نانوسرێت، جگە لە شەهید نەبێت. وەک لەم فەرموودەیەی سوننەن الترمزی و سوننەن ابی داود: أَنَّ عَمْرَو بْنَ مَالِكٍ الْجَنْبِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ فَضَالَةَ

---

(١) صحيح بخاري

بْنَ عُبَيْدٍ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ، إِلَّا الَّذِي مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ اللهِ، فَإِنَّهُ يُنْمَى لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَأْمَنُ، مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ". وَسَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ[١].

واتە هەموو کەس کە دەمرێت کردەوەکانی دادەخرێت، تەنیا ئەوەی لەسەنگەری جیهاد و تێکۆشان لەپێناو اللهدا نەبێت، کە کردەوەکەی بەتەواوکراوی و بەردەوامی تاقیامەت دەمێنێت، هەروەها ئەمین دەبێت لەتاقیکردنەوەی قەبردا.

١٧. باشترین خێر.

یەکێکی تر لە پلەوپایەکانی جیهاد ئەوەیە تەنانەت بەخشین یان صەدەقەی جیهاد چاکترینە وەک ئەم فەرموودە:

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ الطَّائِيِّ، أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ: أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "خِدْمَةُ عَبْدٍ فِي سَبِيلِ اللهِ، أَوْ ظِلُّ فُسْطَاطٍ، أَوْطَرُوقَةُ فَحْلٍ فِي سَبِيلِ اللهِ"[٢].

پرسیار کرا لە رسول اللە ﷺ کامە خێر و بەخشین باشترینە و چاکترینە؟ فەرمووی: خزمەتکردنی بەندە لەپێناو اللهدا لەمەیدانی جیهاد و دروست کردنی خێمەی سێبەردار بۆ مجاهیدان لەپێناو اللهدا.

(١) رواه الترمزی وأبي داود

(٢) رواه الترمزي

واتە خزمەتکردنی مجاهید بەئامادەکردنی ئەسپ و خێمە و شتی سێبەردار بۆیان یەکێکە لەباشترین خێر.

١٨. چاوێک لە ئێشکگیری شەوان لەجیهاد بێت.

یەکێکی تر لە پلەوپایەکانی جیهاد فی سبیل الله ئەوەیە کە لەم فەرموودەیەدا هاتووە: عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: "عَيْنَانِ لَا تَمَسُّهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ، وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللهِ"[١].

دوو جۆر چاو ئاگر نایان سوتێنێت و ناخرێنە ناوی، چاوێک بگری لەترسێک الله. چاوێک پاسەوانی بکات لەمەیدانی جیهاد فی سبیل الله.

١٩. شەش تایبەتمەندی شەهید.

ئیمامی ترمزی لە سوننەنەکەی فەرموودەیەکی هێناوە لەسەر پلەوپایەیی شەهید ئەمیش: عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللهِ سِتُّ خِصَالٍ: يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ، وَيَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَيُجَارُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَيَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ، وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ، الْيَاقُوتَةُ مِنْهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، وَيُزَوَّجُ اثْنَتَيْنِ

---

(١) رواه الترمزي في أبواب جهاد

وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْحُورِ الْعِينِ، وَيُشَفَّعُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقَارِبِهِ"[١].

واته رسول الله ﷺ دەفەرموویت: شەهید شەش پلە و تایبەتمەندی هەیە، ئەمانیش الله لێی خۆشدەبێت لەگەڵ یەکەم ساتی بەرکەوتنی، شوێنی خۆی لە بەهەشتدا دەبینێت. لە (فزع الاکبر) زیندووبونەوە پارێزراو دەبێت. پارێزراو دەبێت لە سزای نێو گۆڕ و تاقیکردنەوەی تاجی شاهانەی شکۆی دەدرێتێت لەیاقوت زۆر چاکترە لە دونیا و ئەوەی تێیدایە. حەفتاو دوو حۆری دەدرێتێت.

بێگومان پلەوپایەی مجاهید و شەهید گەلێک زۆرە هەرچەندەی باسبکەین زیاتری دەوێت. باسکردنی ئەمانەش وەک هاندانێکە بۆتان تابزانن شەهید و مجاهید چی پلەوپایەکی گەورەیان هەیە.

کام جۆری جیهاد لەپێناو اللەیە؟

کە دەڵێم جیهاد واتە کوشتار و قیتالی مەیدان، بێگومان جیهادیش چەند جۆرێکە کە لەپێشدا باسم کردووە بۆ وەڵامی ئەم باسە لەم فەرموودە بۆمان دەردەچێت.

(١) هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، رواه الترمزي

عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلذِّكْرِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرَى مَكَانُهُ، فَمَنْ فِي سَبِيلِ الله؟ قَالَ: "مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ الله هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ الله"[١].

أبي موسى ﷺ دەڵێت: یەکێک هاتە لای رسول الله ﷺ گوتی: پیاوێک دەجەنگێت لەپێناو دەستکەوتی دونیایی. پیاوێکیش دەجەنگێت بۆ یادکردنی لەنێوان خەڵک. پیاوێکیش دەجەنگێت تا بناسرێت. لە ڕیوایەتی تردا دەڵێت: (حمیة) واتە لەپێناو بنەماڵە و عەشیرەت، ئایا کامیان لەپێناو اللەیە؟ لەوڵامدا پێی دەڵێت هەریەک بجەنگێت بۆ ئەوەی ئاڵای (لا اله الا الله) بەرزبێت ئەوا لەپێناو اللەیە.

واتای وایە گەربێت کەسێک لەپێناو شار و ناوبانگ، هەروەها پارەش بجەنگێت، چونکە دەڵێت: (للمغنم) هیچ جیاوازی نییە لەگەڵ معاش ئەوا فی سبیل الله نییە، بەڵکو فی سبیل طاغوتە بەبەڵگەی ئەم ئایەتە. قال الله تعالى: ﴿ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱلطَّٰغُوتِ فَقَٰتِلُوٓا۟ أَوْلِيَآءَ ٱلشَّيْطَٰنِ ۖ إِنَّ كَيْدَ ٱلشَّيْطَٰنِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾﴾[٢].

١ ئەم فەرموودە (متفق علیه)یە.

(٢) سورەتی النساء: ٧٦

ئیماندار لەپێناو الله دەجەنگێت، بەڵام کافر لەپێناو تاغوت. تاغوتیش یان مرۆڤە یان ڕێبازە وەک عیلمانییەت و مارکسییەت یان خودی شیطانە. ئەمانە جەنگیان لەپێناو الله نییە، واتە گەر بجەنگی بۆ معاش و پارە لە پشت هێزێکی کافری عەلمانی، ئەوا جەنگەکەت فی سبیل الطاغوت بووە نەوەک بۆ الله بووبێت. بەبەڵگەی ئایەت و حەدیث، بۆیە بزانە ئەو هێزەی تۆ لەپشتی دەجەنگیت، ئایا ئامانجی گەڕانەوەی شەرع و دین و جێبەجێکردنی ئیسلامە یان پێچەوانەوەیە. بۆیە ئیمامی بوخاری هێناویەتی لەسەرەتایی باب، لە رسول اللهەوە کە فەرموویەتی: "مَنْ قُتِلَ مِنَّا صَارَ إِلَى الْجَنَّةِ"[١]. هەریەک لە ئێمە بکوژرێت ئەوە بۆ بەهەشتە. دووجۆر قیتال هەیە وەک پێشوتر باسم کرد.

١) قتال الطلب

٢) قتال دفع

گەر بگەڕێینەوە بۆ ژیانی هاوەڵان و سەردەمی رسول الله بۆمان دەردەکەوێت لەم دوو جیهادە زیاتریان نەکردووە. واتە هەردووکی بۆ (کلمە الله هی العلیا)یە، نە بۆ ڕیایە، نە بۆ پارەیە. ڕاستە جیهاد غەنیمەتی هەیە بەڵام ئامانجی دەرچوونت گرنگە.

---

(١) صحيح بخاري

پشتکردن له جیهاد چی مەترسیەکی هەیە؟

بۆ تێگەیشتن لەوەی بزانین وازهێنان له جیهاد چی مەترسیەکی هەیە، دەبێت بزانین که کارێک یان کردەوەیەک بەهەشت لەژێر سێبەری بێت چەند گەورە بێت. بڕواناکەم ئەمڕۆ مەلاکانی سەر مینبەر بوێر و غیرەتی ئەوەیان هەبێت له ووتارەکانیان ئەم فەرموودە بڵێن، نەک بیڵێن هەر نەیان گوتووە. ئەوان دێن لەجیاتی گەیاندن تەنانەت لای خەڵکیش سووکی دەکەن، دەڵێن بەهەشت لەژێر پێی دایکانە که ئەمە فەرموودە نییە و هەڵبەستراوە بەمشێوە. بەڵکو ئەوەی هەیە رسول الله بەیەکێک له هاوەڵان دەڵێت بڕۆ ئاگاداری دایکت به چونکه بەهەشت لەژێر پێیەکانیەتی، نەک هەموو دایکێک دەبێت دایکیکی موحیدە و ئیماندار بێت نەک کافر و موحاریب بێت.

فەرموودەیەکمان هەیە که صەحیحە بەچەندان ڕیوایەت له چەندان کتێب و سەرچاوەش هاتووە، ئەمیش ئەم فەرموودەیە کەوا هەریەک له "هیثمی" له مجمع الزوائد و "ذهبی" له سیر اعلام و "ئەحمەد" له مسند و "ئەلبانی"ش حوکمی تەصحیح کردووە. رسول الله دەفەرمووێت: "بعثتُ بينَ يدَي الساعةِ بالسيفِ حتى يعبدَ الله تعالىَ وحدَه لا شريكَ

له وجُعِل رزقي تحتَ ظلِّرمحي وجُعِل الذلُّ والصغارُ على مَن خالف أمري"[١].

واته نێردراوم لەنێوان هاتنی قیامەت بە شمشێر، تا ئەوکاتەی کەوا الله دەپەرستن بەتەنیا و هیچ شەریکێکی بۆ بڕیارنادەن واتە هاوبەش. هەروەها ڕزق و ڕۆزیم خراوەتە ژێر سێبەری شمشێر و ڕمەکەم، هەروەها زەلیلی و ژێر دەستەییش بۆ ئەوانەی سەرپێچیم دەکەن.

هەروەها ئیمامی بوخاریش لە سەرەتای بابی کتاب بەمشێوە هێناویەتی: جعل رزقی تحت ظل رمحی وجعل صغار علی من خالف أمری.

واتە ڕزق و ڕۆزیم لەژێر سێبەری شمشێرەکانمە، هەروەها زەلیلی و ژێر دەستەیی بۆئەوەی سەرپێچی دەکات.

ئەم فەرموودانە پەیامێکی ڕوون و ئاشکرایە بەوەی کەوا جیهاد و کوشتاری کافران لەحاڵەتی پێویست بکرێت و نابێت بەهیچ جۆرێک واز لە جیهاد بهێنرێت، چونکە جیهاد بەستراوەنەوە بەوەی بەکردن و تێکۆشان لە پێناو الله شکۆ و ڕزق و ڕۆزی حەڵاڵت دەبێت. بە وازهێنان لە تێکۆشان لەپێناو اللهدا و سەرخستنی دین و بەرزڕاگرتنی کلمة الله هی

(١) رواه هيثمي وذهبي وأمام أحمد وتصحيحه ألباني

العليا، ئەوا زەلیلی و سەر شۆڕی و ژێر دەستەیی چارەنووسمانە.

بەڵێ، بێگومان گەر بەراوردی حاڵی ئێستای بەناو ئوممەی ئیسلام و موسڵمانان بکەین، دەبینین لە ڕۆژهەڵاتی زەوی تا ڕۆژئاوای زەوی زەلیلن و ژێر دەستەن و دەچەوسێنرێنەوە و دەربەدەر و ئاوارە دەکرێن. بۆچی؟ چونکە وازیان لەجیهاد هێناوە و سەرپێچی فەرمانی الله و رسولەکەیان کردووە.

هەروەها لەم فەرموودەش زیاتر بۆمان ڕوون دەبێتەوە:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ يَقُولُ: "إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ، وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ، وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ، وَتَرَكْتُمْ الْجِهَادَ، سَلَّطَ الله عَلَيْكُمْ ذُلًّا لَا يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ"[١].

ئیمامی ئەحمەد و ئەبو داود هێناویانە و، ئەلبانیش دەڵێت صەحیحە. واتای ئەم فەرموودەیە، دەفەرمووێت: کاتێک کڕین و فرۆشتنتان کرد لەشێوەی (عینە) کە جۆرێکە لە ڕیبا و کلک و پاشکۆی مانگاتان گرت و ڕازیبوون بە کشتوکاڵ کردن و وازیشتان لە جیهاد هێنا، ئەوا زەلیلی و ژێردەستەییتان

(١) مسند أحمد وسنن أبي داود: صحيح

بەسەر زاڵدەکەم و لێتان جیا ناکەمەوە هەتا دەگەڕێنەوە بۆ سەر دینتان، مەبەست جیهادە.

هەروەها ئەم شتە بەڕوونی بۆمان هاتووە لە قورئان وەک ئەم ئایەتە: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَا لَكُمۡ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلۡتُمۡ إِلَى ٱلۡأَرۡضِۚ﴾.

واتە ئەی ئەهلی ئیمان و ئیمانداران چییە و چیتان کاتێک داواتان لێدەکرێت هەستن و ئامادەبن بۆ جیهاد.

﴿أَرَضِيتُم بِٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا مِنَ ٱلۡأٓخِرَةِۚ فَمَا مَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فِي ٱلۡأٓخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ٣٨﴾[1].

إبن كثير دەڵێت: ئەم ئایەتە وەک ڕەخنە و عتابێک بوو بۆ ئەوانەی کەوا لە غەزوەی تەبووک دواکەوتن و نەچوون بەهۆی گوزەران و خۆشی و گەرمییەوە. هەروەها ئیمامی طبری دەڵێت: فمعنى الكلام: ما لكم أيها المؤمنون، إذا قيل لكم: اخرجُوا غزاة {فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ}. أي: في جهاد أعداء الله (١٦) {ٱثَّاقَلۡتُمۡ إِلَى ٱلۡأَرۡضِ}. يقول: تثاقلتم إلى لزوم أرضكم ومساكنكم والجلوس فيها.

---

(١) سوڕەتی التوبة: ٣٨

چیتاته ئەی ئیمانداران کاتێک پێتان دەگوترێت دەربچن بەرەو جەنگ لەپێناو الله و تێکۆشان دژی دوژمنانی الله تعالی خۆتان بە زەوی و ماڵەکانتان دەگرن و لێی دادەنیشن.

کەواتە مەترسییەکان وازهێنان لە جیهاد و کوشتاری کوفر بریتین لەمانە:

١- زەلیلی و ژێر دەستەیی.

٢- لەدەستدانی شکۆ و دەوڵەتی ئیسلامی.

٣- نەمانی ڕزق و ڕۆزی حەڵاڵ.

٤- لەدەستدانی قیامەت.

لەوانەیە بڵێین چۆن قیامەت لە دەست دەدات، بەڵام لەدەستی دەدات، چونکە زەلیل و ژێردەستە دەبێت و لەگەڵ کوفر تێکەڵدەبێت و ملکەچی ئەحکامە کوفرییەکانیان دەبێت، بەمەش زۆرجار ئیمانیان لە دەست دەدەن.

یەک نمونەتان بۆ دەهێنمەوە: هاوەڵی بەڕێز و خاوەن پلەوپایە "کعب بن مالك" ﵁ یەکێک بوو لە صەحابییە گەورەکان و زۆرینەی دەیناسێت و دەزانێت کێیە، چونکە ئەوەی قورئانی خوێندبێت بە تەفسیر دەزانێت لە سوڕەتی التوبەدا سێ ئایەت لەسەر ئەو و چەند هاوەڵێکی تر دابەزیبوون. بەسەرهاتەکەی لەزۆرینەی صەحیح و سوننەکاندا هاتووە کە خۆی باسی دەکات. هۆکاری

دواکەوتنی لە غەزوەی تەبووک یان ڕۆم، کاتێک موسڵمانەکان بەڕێدەکەون بەرەو جەنگ، دەڵێت: من ئەم کات خاوەن ماڵ و وڵاغ و باغ بووم و، دەمویست بڕۆم دەمگوت، کەمێکی تر دەڕۆم و پێیان دەگەم. تا دواجار نەچووم و دواکەوتم لەم جەنگە، ئنجا کاتێک رسول الله و هاوەڵان دەگەڕێنەوە ناوی کەعب دەهێنێت، دەڵێت: لە کوێیە؟ هەندێک دەڵێت: بەهۆی ژیانی دونیا و خۆشییەکانی نەهات. بەڵام "معاذ بن جبل" الله لێی ڕازی بێت، دەڵێت: واللهیی لە چاکە زیاتر هیچمان لێی نەدیووە. کەعب خۆی دەڵێت: کاتێک رسول الله هاتەوە، مونافیقەکان دەچوون و هەریەکە و بەدرۆیەک پاکانەی بۆ خۆی دەکرد و ڕزگاری دەبوو. منیش نەمزانی چی بکەم تا دواجار گوتم ڕاستیەکە دەڵێم. ئنجا باسەکەی وەک خۆی باسکرد، رسول الله ﷺ فەرمانی بە هاوەڵانی کرد کەوا یەک کەس خۆی تێ نەگەیەنێت تاوەکو پەنجا ڕۆژ. دەڵێت: زەویم لا زۆر تەسک و تەنگ بووەوە. نەمدەزانی چیبکەم، تا پێش تەواوبوونی پەنجا ڕۆژەکە، یەکێک هات گوتی با لەگەڵ ژنەکەی نەمێنێت. گوتی تەڵاقی دەم، گوتیان نا. ئنجا دوای پەنجا ڕۆژ ئەو کات ئەم ئایەتە دابەزی و تۆبەی لێ قبوڵکردن.

سەیربکەن تەنها یەک جار لە جیهاد دواکەوت پەنجا ڕۆژ وازیان لێیهێنا. خۆ ئەگەر ئایەت دانەبەزیایە دەکرا هەر وازیان لێبهێنایا بۆهەمیشە. ئەی دەبێت حاڵی ئێمە چی و چۆن بێت کەوا هەر بەیەکجار وازمان لەجیهاد هێناوە و هەر ناویشی ناهێنین!

بۆیە بەهەمان شێوە تا ئەو کاتەی نەگەڕێینەوە بۆ جیهاد و کوشتاری کوفر و بەرگری کردن لە دین و ئیسلام هەرگیز:

١- بەعیززەت نابین و شکۆمان بۆ ناگەڕێتەوە.
٢- نابینە خاوەن خاک و دەوڵەتی ئیسلامی بەهێز.
٣- ڕزق و ڕۆزی حەڵاڵمان بە ئەستەم دەست دەکەوێت.
٤- هەروەها ڕەزامەندی الله عز وجل یش بەدەست ناهێنین.

جیهاد تاقیامەت بەردەوام دەبێت.

رسول الله ﷺ پێمان دەفەرمووێت - کەوا جیهاد تا پێش کۆتایی دونیا هەر بەردەوام دەبێت. هەروەک لەم فەرموودەیەدا هاتووە، کە بەچەندان ڕێگای جیاواز و لە ژمارەیەک لە هاوەڵانەوە کە بەشێوەی موتەواتر هاتووە. بەهۆی زۆری ڕیوایەتەکان و زۆرینەش مانایان لێک نزیکە، بۆیە دەبێتە (تەواتری مەعنەوی). بەشێکیان ڕاستەوخۆ وشەی کوشتاریان هێناوە، هەندێکیان بەناڕاستەوخۆ. هەروەها

زانایانیش لێکدانەوەی جیاوازیان بۆ کردووە، بەڵام لەکۆتاییدا مجاهیدانن. وەک ئەم شێوە کە لە سونەنی ئەبی داود هاتووە لە كتاب الجهاد: عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ، ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَاوَأَهُمْ، حَتَّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمُ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ"[١].

رسول الله ﷺ دەفەرمووێت: بەردەوام كۆمەڵێک لە ئوممەتی من کوشتار و جیهاد دەکەن لەسەر حەق بەرامبەر ئەوانەی کە دژایەتیان دەکەن و دژیانن، تاوەکو كۆتا کەسیان کوشتاری دەججال دەکات.

ئەمەش دووپاتی بەردەوامی جیهادە تاوەکو هاتنی دەججال و کوشتنی دەججالیش. لە عون المعبود شەرحی سونەنی أبو داود، (حتى يقاتل آخرهم): أي المهدي وعيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ وأتباعهما[٢]. واتە مەهدی و عیسا عَلَيْهِ السَّلَامُ و ئەوانەی لەگەڵ ئەوانیش دان و شوێنیان کەوتوون.

نووی دەڵێت: قال النووي: ويحتمل أن هذه الطائفة متفرقة بين أنواع المؤمنين منهم شجعان مقاتلون، ومنهم

(١) سنن أبي داود

(٢) عون المعبود النووي شرح سنن أبي داود

فقهاء، ومنهم محدثون، ومنهم زهاد وآمرون بالمعروف وناهون عن المنكر[١].

دەكرێت ئەم كۆمەڵە لەكەسان و چینی جیاواز بن لەنێوان ئیمانداران وەک پاڵەوان و شەڕكەرانی فی سبیل الله و، هەروەها شارەزا و فەقیهان و موحەدیث و ئەوانەی ئەمر بەچاكە و ڕێگری لە خەراپە دەكەن.

هەروەها لە عون المعبود لە شەرحەكەیدا دەڵێت: ويقتله عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ بعد نزوله من السماء على المنارة البيضاء شرقي دمشق بباب له من بيت المقدس حين حاصر المسلمين وفيهم المهدي، وبعد قتله لا يكون الجهاد باقيا. أما على يأجوج ومأجوج فلعدم القدرة عليهم وبعد إهلاك الله إياهم لا يبقى على وجه الأرض كافر ما دام عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ حيا في الأرض. كذا في المرقاة[٢].

دوای ئەوەی عیسا عَلَيْهِ السَّلَامُ دادەبەزێت لەئاسمان و دەیكوژێت، واتە دەججال لە منارەی سپی ڕۆژهەڵاتی دیمەشق، لە دەرگای (باب لود) لە بيت المقدس كاتێک موسڵمانان و مەهدی چوار دەوریان گیراوە و، پاش كوشتی جیهاد نامێنێت.

(١) عون المعبود النووي شرح سنن أبي داود

(٢) عون المعبود النووي شرح سنن أبي داود

هەروەها سەبارەت بە یەئجوج و مەئجوج لە توانایاندا نییە شەڕیان لەدژ بکەن، بۆیە الله لەنێویان دەبات. لەکۆتاییدا دەڵێت: وا لە (مرقاة)ی مەلا علی قاری هاتووە.

واتە مەبەست لەوەیە دوای کوشتنی دەججال، جیهاد لەسەر زەوی نامێنێت چونکە دوای ئەوە بە ماوەیەک قیامەت هەڵدەستێت. کەواتە جیهاد بەردەوامە و بەردەوامیش دەبێت تاقیامەت و کوشتنی دەججال. بەمەش ئەم قسانە پوچ دەبنەوە کە دەڵێن جیهاد لەگەڵ کێ بکەین و کاتی جیهاد نەماوە.

هەرکەسێک بمرێت و جیهاد نەکات.

بەهۆی گرنکی و گەورەیی جیهاد فی سبیل الله، رسول الله ﷺ هەڕەشەیەکی زۆر گەورەی کردووە لەسەر ئەوانەی کەوا جیهاد ناکەن.

هەروەک لەم فەرموودەیەی کەوا لە صەحیح موسلیم و سونەن أبی داوددا هاتووە بەمشێوەیە: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ، وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِالْغَزْوِ، مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ"[١].

---

(١) رواه مسلم وأبي داود: صحيح

أبی هریره له النبی یەوە ﷺ دەفەرموویێت: هەرکەسێک بمرێت و جیهادی نەکردبێت و، هەروەها بیریشی لێ نەکردبێتەوە کەوا جیهاد بکات، ئەوا مردووە لەسەر بەشێک لە بەشەکانی نیفاق.

نووی لە شەرحی موسلیمد دەڵێت: قال عبد الله بن المبارك: فنرى أن ذلك كان على عهد رسول الله ﷺ قوله: "نرى" بضم النون، أي: نظن، وهذا الذي قاله ابن المبارك محتمل، وقد قال غيره: إنه عام، والمراد أن من فعل هذا فقد أشبه المنافقين المتخلفين عن الجهاد في هذا الوصف، فإن ترك الجهاد أحد شعب النفاق[1].

واتە ابن مبارک دەڵێت: ئەمە لەسەردەمی رسول الله بووە و، دەکرێت ئەم قەولەی إبن مبارک ڕێی تێبچێت. هەروەها کۆمەڵێکی تر دەڵێن ئەم فەرموودەیە تەوجیهێکی عامە و گشتییە بۆ هەموو کات. هەروەها مەبەست لەم کردەوەیە دەشوبهێنێت بە موونافیقانی کە بەجێدەمان لە جیهاد، چونکە وازهێنان لە جیهاد بەشێکە لەنیفاق.

بێگومان ئەم فەرموودەیە و چەندان فەرموودەی تر ئاماژەی مەترسیدارن بۆمان، بەوەی وازهێنان لەجیهاد، جگە لەوەی زەلیل و ژێر دەستە دەبین، ئەوا بەشێکیشە لە نیفاق.

(١) مناهج في شرح صحيح مسلم

چونکە کاتی خۆی لەزەمەنی پێغەمبەر ئەوانەی کەوا زۆر نەدەچوون بۆ جیهاد و، ئەوانە مونافیقەکان بوون. دواتریش دەهاتن و عوزری نەچوونیان دەهێنایەوە.

-داواکردنی شەهیدی.

بەهۆی گەورەیی پلەی شەهیدی، رسول الله ﷺ تاکە ئاواتی شەهیدی بووە. وەک لە فەرموودەی صەحیحدا هاتووە کەوا دەڵێت: سوێند بەوەی گیانمی بەدەستە، ئاواتەخوازم لەپێناو اللەدا شەڕ و کوشتار بکەم و بکوژرێم و زیندووببمەوە و شەڕ بکەم و بکوژرێم تا سێ جار، هەندێک ڕیوایەت تا دەجار هاتووە.

هەروەها دوعاکردن بۆ بەدەستهێنانی شەهیدی وەک لە فەرموودەی صەحیحی موسلیمدا هاتووە: عن سَهْلِ بْنِ حُنَيْف رضي الله عنه: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "مَنْ سَأَلَ الله الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَّغَهُ الله مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ، وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ"[1].

لە "سهل"ی کوڕی "حنیف"ەوە خوای لێ ڕازی بێت دەگێڕنەوە، کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس بەڕاستی داوای شەهیدبوون لەخوا بکات، خوا دەیگەیەنێتە پلەی شەهیدان. با لەسەر جێگەکەی خۆیشی بمرێت. هەروەها من

(١) رواه مسلم، صحيحه: ١٠٢٩

طلب الشهادة صادقا أعطيها ولو لم يصبها. هەرکەسێک داوای شەهیدی بکات بەڕاستگۆیی ئەوا پێی دەبەخشێت، گەر نەشیکات یان بەقیسمەتی نەبێت.

هەروەها لە فتح الباری دا ابن حجر دەڵێت: وأصرح منه في المراد ما أخرجه الحاكم بلفظ: من سأل القتل في سبيل الله صادقا ثم مات أعطاه الله أجر شهيد، وللنسائي من حديث معاذ مثله، وللحاكم من حديث سهل ابن حنيف مرفوعا: "من سأل الله الشهادة بصدق بلغه الله منازل الشهداء وإن مات على فراشه"[١].

دوو فەرموودەی ئیمامی حاکم و نەسائی دەهێنێت، بەوەی هەرکەسێک بەڕاستگۆی و لەدڵەوە داوای شەهیدی بکاتن، ئەوا الله پلەی شەهیدی دەداتێت. هەروەها یان دەیکاتە جێگای شەهیدان.

ئەمەشیان دەگەڕێتەوە بۆ نیەتی ناخی کەسەکە، ئایا ڕاستگۆیە یان نا چونکە لەم فەرموودانە کراوەتە مەرج کەوا دەبێت ڕاستگۆبێت و لە دڵەوەش بێتن.

---

(١) إبن حجر، فتح الباري

نابێت بڵێین ئەم کەسە شەهید بووە.

رسول الله ﷺ ڕێگری کردووە بەوەی بڵێن ئەم کەسە شەهید بووە، تەنانەت ئەگەر لەمەیدانی جیهادیش بێت و کوشتاری کوفریش بکات. واتە بەیەقینەوە بەڵکو ئومێدی ئەوە بخوازی کەوا الله بەشەهیدی قبووڵ بکاتن.

ئیمامی بوخاری لە صەحیحەکەیدا لە کتابی جهاددا بابێکی داناوە بەناوی (باب: لا یقول: فلان شهید). واتە نابێت بڵێیت فڵان کەس شەهید بووە. ئنجا فەرموودەی هێناوە لە أبو هریرەوە لە النبی یەوە ﷺ: "الله أَعْلَمُ بِمَنْ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِهِ، وَالله أَعْلَمُ بِمَنْ يُكْلَمُ فِي سَبِيلِهِ"[١].

واتای وایە تەنیا الله عزوجل دەزانێت کێ لەپێناوی تێدەکۆشێت و، کێ لەپێناوی بریندار بووە. چونکە شتەکە غەیبییە و ناخە.

حافظ إبن حجر العسقلانی لە فتح الباری دا، لە شەرحی ئەم بابەتە دەڵێت: فەرموودەی ئیمامی عمر دەڵێت: حديث عمر أنه خطب فقال: تقولون في مغازيكم فلان شهيد ومات فلان شهيدا، ولعله قد يكون قد أوقر راحلته، ألا لا تقولوا

(١) صحيح بخاري

ذلكم ولكن قولوا كما قال رسول الله ﷺ: "من مات في سبيل الله أو قتل فهو شهيد"[١].

كاتێک ئیمامی عمر وتار دەدات، فەرمووی ئێوە بڵێن، لە جەنگەکانتان فڵان شەهید و فڵان مرد، شەهید بووە. نابێت ئەم شتە بڵێن بەڵكو ئەوە بڵێن کە رسول الله ﷺ هەریەک بمرێت لەپێناو الله یان بکوژرێت ئەوا شەهیدە.

لەکۆتایی شەرح ابن حجر لە فتح الباری دا دەڵێت: فلا ينبغي إطلاق كون كل مقتول في الجهاد أنه في سبيل الله[٢].
ناكرێت و نابێت بە ڕەهایی بیلێن، هەرکەسێک بکوژرێت لە جیهاد فی سبیل الله بێت.

ئنجا ئیمامی بوخاری ئەم نمونەی هێناوەتەوە بۆمان: عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ الْتَقَى هُوَ وَالْمُشْرِكُونَ فَاقْتَتَلُوا، فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى عَسْكَرِهِ، وَمَالَ الْآخَرُونَ إِلَى عَسْكَرِهِمْ، وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ رَجُلٌ لَا يَدَعُ لَهُمْ شَاذَّةً وَلَا فَاذَّةً إِلَّا اتَّبَعَهَا يَضْرِبُهَا بِسَيْفِهِ، فَقَالَ: مَا أَجْزَأَ مِنَّا الْيَوْمَ أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأَ فُلَانٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: "أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ". فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أَنَا صَاحِبُهُ. قَالَ: فَخَرَجَ مَعَهُ، كُلَّمَا وَقَفَ وَقَفَ مَعَهُ، وَإِذَا أَسْرَعَ أَسْرَعَ

(١) إبن حجر، فتح الباري
(٢) إبن حجر، فتح الباري

مَعَهُ. قَالَ: فَجُرِحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا، فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ، فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ بِالْأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ، ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَى سَيْفِهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ. فَخَرَجَ الرَّجُلُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللهِ. قَالَ: "وَمَا ذَاكَ ؟" قَالَ: الرَّجُلُ الَّذِي ذَكَرْتَ آنِفًا أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَأَعْظَمَ النَّاسُ ذَلِكَ، فَقُلْتُ: أَنَا لَكُمْ بِهِ، فَخَرَجْتُ فِي طَلَبِهِ، ثُمَّ جُرِحَ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ فِي الْأَرْضِ، وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ: "إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ"[١].

واته سهل بن سعد الساعدی رضي الله عنه دەڵێت: رسول الله ﷺ و موشریکان لەجەنگدا گەیشتن بەیەک و، شەڕیان کرد کاتێک رسول الله چووە نێو موعەسکەریانەوە و، ئەوانی تریش چوونەوە موعەسکەریانەوە. لەنێو هاوەڵانی رسول الله پیاوێک هەبوو بەهەریەک بگەیشتایا وازی لیَ نەدەهێنا تاوەکو لێی نەدایا بەشمشێرەکەی. گوتیان: هیچ کەسێک هێندەی فڵان ڕەشید و ئازا نەبوو لەنێومان. رسول الله ﷺ فەرمووی: بەڵام ئەوە ئەهلی ئاگرە. یەکێک لەپیاوەکان گوتی: من

(١) صحیح بخاري

هاوەڵێتی دەکەم، کاتێک ڕاوەستاوە لەگەڵی ئەوەستا. کاتێک خێرا دەبوو وەک ئەو خێرا دەبوو. پیاوەکە بریندار‌بوو بەبرینێکی زۆر سەخت و ئارامی نەگرت. شمشێرەکەی دەستکی لەزەوی دانا و دەمەکەی لەئاسمان کرد، ئنجا خۆیدا بەسەریدا و خۆی کۆشت. ئنجا صەحابییەکە هاتەوە و فەرمووی شاهێدی دەدەم تۆ پێغەمبەری خوایت. فەرمووی: بۆ چی بووە؟ فەرمووی: ئەو پیاوەی تۆ گوتت ئەهلی ئاگرە و جیهادی دەکرد کە زۆر لای خەڵک سەخت بوو و قورس بوو، ئەم شتە بۆیە من هاوەڵێتیم کرد لەجەنگ. ئنجا بەسەرهاتەکەی گێڕاوەیەوە. رسول الله ﷺ لەسەر ئەم شتە، فەرمووی: پیاوی وا هەیە کردەوەی ئەهلی بەهەشت دەکات، وەک ئەوەی لەخەڵک دیارە، بەڵام لەڕاستیدا بۆ جەهەنەمە. پیاوی واش هەیە کردەوەی ئەهلی ئاگر دەکات بەوەی لەخەڵک دیارە بەڵام ئەهلی بەهەشتە.

ئەم نمونە بەڵگەی ڕوون بوو چونکە کاتێک خۆی زۆرێک لە مونافیقەکان جیهادیان دەکرد. جگە لەوەش وشەی شەهید هەروا ئاسان نییە بەهەموو کەس بگوترێت، بۆیە وا چاکە کەوا بەیەقینەوە بەهیچ کەس نەڵێین شەهید.

کەی جیهاد واجب بوو.

بێگومان تێکۆشان و کوشتاری کافر و موشریکان لەسەردەمی مەککیدا نەبوو، گەرچی موسڵمانان زوڵم و ستەمیان لێدەکرا، زەلیل و ژێر دەستە و بێ دەسەڵات بوون، چونکە کوشتار و جیهاد ڕێگەی پێ نەدرابوو. بەڵام دوای کۆچی پێغەمبەر ﷺ لە مەککەوە بۆ مەدینە، ئنجا جیهاد الدفع دواتر طلب واجب کرا. هەروەک لەم فەرموودەی کە ئیمامی ترمزی و نسائی هێناویانە بەمشێوەیە: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا أُخْرِجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ مَكَّةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرَجُوا نَبِيَّهُمْ، إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ لَيَهْلِكُنَّ. فَنَزَلَتْ: {أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُواْۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ}، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَكُونُ قِتَالٌ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَهِيَ أَوَّلُ آيَةٍ نَزَلَتْ فِي الْقِتَالِ[١].

دوای کۆچی پێغەمبەر لەمەککەوە بۆ مەدینە ئایەتی قیتال یان کوشتاری کافران دابەزی، ئیمامی ئەبوبکر الله لێی ڕازبوو، دەفەرموویێت: دوای دابەزینی ئەم ئایەتە تێگەیشتم مەبەست جیهاد و کوشتاری کافرانە.

هەروەها ابن عباس دەڵێت: ئەمە یەکەم ئایەت بوو کە دابەزی لەسەر کوشتاری کافران. هەروەها ئیمامی طبری و

(١) رواه الترمزی ونسائي، حكم الحديث: صحيح الإسناد.

ابن کثیر لە تەفسیریان بەهەمان مانا دەکەن، بەوەی دوای کۆچی مەککە و بۆ مەدینە، ئنجا کوشتاری موشریکان لەلایەن اللهوە ڕێگەی پێدرا، بەوەی کەوا دیفاع و بەرگری لەخۆیان بکەن دواتریش هێرشبەرن.

الله تعالی لەسەر جیهاد و کوشتاری کافران دەڵێت: ﴿فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّواْ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَٱنتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَاْ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ ۗ وَٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَٰلَهُمْ ۝٤ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝٥ وَيُدْخِلُهُمُ ٱلْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۝٦﴾[١].

ئەمەش فەرمانێکی ڕاستەوخۆیە بۆ لێدان و کوشتنی کافران لە مل و گەردەنیان لەلایەن اللهوە ڕێگەی پێدراوە تاقیامەت بەردەوام دەبێت.

هەروەها الله تعالی لەئایەتێکی تر لەبارەی کوشتاری کافران دەفەرمووێت: ﴿قَٰتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ۝١٤ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝١٥﴾[٢].

لەم ئایەتە دەردەکەوێت کەوا کوشتاری کافران فەرمانە لەلایەن اللهوە، وەک سزایە بەدەستی ئیمانداران بۆ سەر کوفر.

---

(١) سورەتی محمد: ٤-٦

(٢) سورەتی التوبة: ١٤-١٥

هەروەها زەلیل دەبن و سەریشمان دەخات بەسەریان و، دڵ و دەروونی ئەهلی ئیمانی پێی دەحەسێتەوە.

سبحان الله گەورەیی کوشتار و جیهادی کافر و موشریکان لەمەوە دەردەکەوێت کە هەم سەرکەوتنە بۆمان و، هەمیش ئاسودەیی دڵ و دەروونمانە.

کەسێک بۆ ڕیایی بجەنگێت، یەکێک لەو کەسانەی کەوا لەقیامەت لێپچینەوەی لەگەڵ دەکرێت لەقیامەت شەهیدە، هەروەک لەم فەرموودەیەدا هاتووە: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، فَقَالَ لَهُ نَاتِلُ أَهْلِ الشَّامِ: أَيُّهَا الشَّيْخُ، حَدِّثْنَا حَدِيثًا سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ الله ﷺ قَالَ: نَعَمْ، سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ يَقُولُ: "إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتُشْهِدَ، فَأُتِيَ بِهِ، فَعَرَّفَهُ نِعَمَهُ، فَعَرَفَهَا، قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتُشْهِدْتُ. قَالَ: كَذَبْتَ، وَلَكِنَّكَ قَاتَلْتَ لأَنْ يُقَالَ: جَرِيءٌ، فَقَدْ قِيلَ. ثُمَّ أُمِرَ بِهِ، فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ، حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ".

ئەبو هوڕێرە دەڵێت: گوێم لە رسول الله ﷺ بوو دەیفەرموو: یەکەم کەسانی کەوا لەقیامەت حسابیان لەگەڵ دەکرێت، کەسێکە کەوا شەهیدبووە دەیهێنن و، ئەو نازونیعمەتانەی کە بەسەری ڕژاوە، بیری دەهێننەوە و بیری دەکەوێتەوە. ئنجا پێی دەڵێن: ئایا چیت پێی کرد؟ دەڵێت:

جەنگام لەپێناوت هەتا شهیدبووم و کوژرام. پێی دەڵێت: درۆت کرد، بەڵکو جەنگای تا پێت بڵێن کەسێکی ئازایە دەی ئەوە پێت گوترا. ئنجا لەسەرڕوو دەیبەن و دەیخەنە نێو ئاگرەوە.

ئەمەی بۆ دەگەڕێتەوە و بەشداری بۆ ڕیا و ناوبانگ، وەک دەبینرێت زۆرێک دەڵێن، فڵان بەڕاستی بەغیرەت بوو. نووی لە منهاج لەشەرحی صەحیحی موسلیمدا دەڵێت: قال الله تعالى: {وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ} وفيه: أن العمومات الواردة في فضل الجهاد إنما هي لمن أراد الله تعالى بذلك مخلصا، وكذلك الثناء على العلماء[١].

ئایەتی ئیخلاصی کردەوەکان دەهێنێتەوە، هەروەها دەڵێت: ئەو پلەوپایانەی کە بەگشتی هاتوون لەسەر جیهاد، ئەوا تایبەتە بەوانەی کەوا نیەتیان پاکە و ئامانجیان تەنیا ڕەزامەندی اللهیە.

کەواتە گەورەترین شت بۆ مجاهید پاککردنی نیەتییەتی، هەروەها یەکلاکردنەوەی خۆی ئامانجی تەنیا فی سبیل الله بێت گەرنا مەترسییەکی زۆر گەورەیە الله پەنامان بدات.

هەروەها لەم فەرموودەیەش کە ئیمامی نسائی هێناویەتی لە کتابی جهاددا: عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّقَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى

(١) مناهج في شرح صحيح مسلم

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَرَأَيْتَ رَجُلاً غَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ، مَا لَهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا شَيْءَ لَهُ". فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، يَقُولُ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا شَيْءَ لَهُ". ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا، وَابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُهُ"[١].

أبي أمامة الباهلي دەڵێت: پیاوێک هات بۆلای رسول الله ﷺ پێی گووت: چی بەو پیاوەی کەوا دەجەنگێت لەپێناو ناوبانگ و، پاداشت چی بۆ هەیە؟ فەرمووی: هیچ شتێک. ئنجا سێ جاری بۆ دووبارەکردەوە. رسول الله ﷺ دەیفەرموو: هیچ شتێکی بۆ نییە. ئنجا گوتی: الله تعالی کردەوەیەک قبووڵ ناکات تا ئەو کاتەی نییەتی پاک نەبێت و لەپێناو الله نەبێت و لەپێناو ڕەزامەندی ئەو نەبێت.

جیهاد گوناهەکانت ناهێڵێت جگە لە قەرز.

بەهۆی پلەوپایە و گرنگی جیهاد لەپێناو اللەدا، وا دەکات گوناهەکانت ڕەشبێتەوە و نەمێنێت. بەڵام دەبێت لەدڵەوە لەپێناو ڕەزامەندی الله بێت، وەک لەم فەرموودەیەی صەحیحی مسلم و ترمزی ونسائی دا هاتووە: عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَامَ فِيهِمْ، فَذَكَرَ لَهُمْ

(١) رواه نسائي في كتاب جهاد: حسن صحيح

أَنَّ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ الله، وَالْإِيمَانَ بِاللَّهِ أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ، فَقَامَ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ الله، أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ الله تُكَفَّرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ الله ﷺ: "نَعَمْ، إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ". ثُمَّ قَالَ رَسُولُ الله ﷺ: "كَيْفَ قُلْتَ؟" قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ الله، أَتُكَفَّرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ رَسُولُ الله ﷺ: "نَعَمْ، وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ، مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ، إِلَّا الدَّيْنَ؛ فَإِنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِي ذَلِكَ".

ئەبو قتادە الله لێی ڕازی بێتن، بۆمان دەگێڕێتەوە لە رسول اللهوە ﷺ کەوا هەستاوە باسی جیهاد و پلەکانی کردووە. هەروەها ئیمان و تێکۆشان لەپێناو اللهدا لەچاکترین کارەکانن. پیاوێک گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، ئایا جیهاد بکەم لەپێناو الله و دواتر بکوژرێم، ئایا گوناهەکانم لا ناچێت؟ پێغەمبەر الله ﷺ پێی گووت: بەڵێ، گەر تۆ کوشتار و جیهاد بکەیت لەپێناو الله بە خۆڕاگری و نییەتی پاک و بێ ڕیا و ڕانەکردن لە مەیدانی جیهاد بێت. دواتر پێی گوتووە: چۆنت گوت، کابرا هەمان قسەی دووبارەکردووەتەوە. ئەمیش هەمان قسە پێی گوتووەتەوە، جگە لە قەرز نەبێت جبریل علیه سلام پێی گوتم.

نووی له منهاج شەرحی موسلیمدا دەڵێت: ففيه تنبيه على جميع حقوق الآدميين، وأن الجهاد والشهادة وغيرهما من أعمال البر لا يكفر حقوق الآدميين، وإنما يكفر حقوق الله تعالى[١].

واتە ئەمە ئاگادارییە بۆ هەموو مافێکی خەڵکی چونکە جیهاد و شەهادەت و جگە لەوانیش لە کردەوەی چاکەیە. حەق و مافی خەڵکی بەسەریەوە لانابات، تەنیا حەقی الله نەبێت، کە الله لەحەقی خۆی ناهێڵێت بەسەر بەندەوە، بەهۆی ئەم کارەیەوە.

کەواتە حق الناس دەمێنێت، بەڵام حق الله بەسەری نامێنێت و الله لێی خۆشدەبێت. بەڵام ئەمەش واتای ئەوە نییە کەوا بەهۆی قەرزەوە، شەهید بچێتە جەهەنەمەوە و نەچێتە بەهەشتەوە. نەخێر، لە قیامەتیش الله خۆی حەقی خەڵکی بۆ دەداتەوە، والله اعلم.

چۆن جیهاد بکەین و لەگەڵ کێدا؟

ئەم باسە تایبەتە بە سەردەمی ئەمڕۆ، چونکە خەڵک بەهۆی بارودۆخ و زۆری فیتنەکان لەلایەک و، لەلایەک تر بەهۆی جەهل و نەزانی و کەم عیلمییەوە لە دیندا بەتایبەت

(١) مناهج في شرح صحيح مسلم

لەباسی جیهاد فی سبیل اللهدا، ڕاستەوخۆ دەڵێن، باشە جیهادی کێ بکەین یان لەگەڵ کێ جیهاد بکەین یان کێ حەقە تا جیهادی لەگەڵ بکەین. بۆیە دەبێت ئەوە بزانن کەوا رسول الله ﷺ دەفەرموویت: (لاتزال) واتە بەردەوام و هەتا قیامەت، کە پێشووتر باسم کرد تا دابەزینی عیسا عليه السلام و، کوشتنی دەججال جیهاد هەر دەمێنێت.

بۆیە یەکەم جیهاد کەوا تۆ بیکەیت جیهادی (نفس)ـە، لەسەرەتا موسڵمان دەبێت جیهادی ناخی خۆی بکات تا بتوانێت بەسەریدا زاڵ بێت و کۆنترۆڵی بکات. بەمەش زووتر و چاکتر ملکەچی حەق دەبێت و حەقیش زووتر دەدۆزێتەوە. موسڵمان کە جیهادی نەفسی خۆی کرد، ئنجا دەتوانێت جیهاد بەماڵی خۆی بکات. گەر بگەڕێینەوە بۆ قورئان لەو ئایەتانەی کەوا الله باسی جیهادی کردووە، لە زۆرینەی ماڵ و سامانی پێش خستووە بەسەر نەفسدا، تەنیا لەیەک دوو شوێن نەبێت. کە تۆ ئامادەبوویت ماڵ و سامانت ببەخشیت لەپێناو الله و دەعوە و سەرخستنی دین، ئەوکاتە نەفسی خۆشت دەکەیتە قوربانی، چونکە دەبینن خەڵک هەموو شتێک دەکەنە قوربانی ماڵ و سامان، تەنانەت گیانی خۆشیان واتە ماڵ و سامان خۆشەویستر و لە پێشترە. چونکە کەسێک ئامادە

نەبێت ببەخشێت لە ماڵ و سامانی لەپێناو اللهدا، ئەی چۆن ئامادە دەبێت نەفسی خۆی ببەخشێت!

خەڵک تەنانەت دینیش لەپێناو پارە دەفرۆشێت، وەک لەفەرمودەی صەحیحی موسلیمدا هاتووە دەڵێت: "يبيع دينه بعرض من الدنيا". واتە دینی بەشتێکی کەمی دونیا دەفرۆشێت. کەواتە بۆ دۆزینەوەی حەق و کومەڵەی حەق پێویستە جیهادی نەفست، ئنجا جیهادی ماڵ و سامان بکەیت. کە ئەم دووانەت کرد، ئامادەی ئەوەت تیا دەبێت کە کوشتار و جەنگیش بکەیت بە گیانت، چونکە دوای ماڵ و سامان الله پێمان دەڵێت: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ ٱشۡتَرَىٰ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَنفُسَهُمۡ وَأَمۡوَٰلَهُم﴾...

ئەمە ئامادەبوونی تەواوەتی ئیمانداره بەدڵ و گیان بۆ جیهاد فی سبیل الله. ئەی دوای ئامادەبوونت لە جیهاد لەپشت کێ و دژی کێ بیکەیت. رسول الله دەفەرموێت: "من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا فهو في سبيل الله".

هەرکەس و کۆمەڵ و گروپ و تاقمێک جەنگا، ئامانجی بەرزڕاگرتنی دین و ئاڵای لا إله إلا الله بوو ئەوا لەپێناو اللهیە. کەواتە گەر کۆمەڵەیەکت بینی لەڕووکەش ئیدعای ئەوەیان دەکرد، کەوا ئامانجیان گەڕانەوەی حوکمی ئیسلام و جێبەجێکردنی قورئان و حەدیثە، هەروەها کە بینیت

قسەکانیان لە کردەوەکانیان ڕەنگ دەداتەوە، واتە قسەو کرداریان یەک و وەکو یەک بوو، ئەوا ئەمانە پێیان دەوترێت: (طائفة منصورة). جیهاد و تێکۆشان لەپشتیان دروستە و فی سبیل اللهیە. گەربێت و بڵێن، ئێمە چۆن بزانین کامیان حەقە و، دەیان گروپ هەن دەڵێن، الله اکبر لە شیعاراتیان. ئەوا دەبێت بەراوردیان پێ بکەیت، کامیان ئامانجی هێنانەوەی حوکمی ئیسلام و، نزیکتربوو لە قورئان و سونە و وەسفی رسول الله بۆیان، ئەوا دەبێت ڕوو لەم لایەن بکەین. هەروەها ناکرێت و نابێت و ڕێگە پێدراو نییە بەهیچ شێوەیەک کەوا بچیت لەگەڵ هێزێکی عەلمانی یان مارکسی یان کوفر لەنێویان بیت و بجەنگیت هاوشانیان لە دژی کۆمەڵێک کەوا دەیان بینیت ئەم کۆمەڵە لەڕووکەش بانگەوازی حوکمی قورئان دەکەن. هەروەها دەبینیت کوفر دژیانە چونکە ئەمە پێی دەگوترێت: تەعاون لەگەڵ کوفر. چونکە الله تعالی پێمان دەڵێت: ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ﴾. لێرەدا جەنگانت بۆ هێزێکی عەلمانی یان دیموکراسی، نەک تەعاونە لەسەر خەراپە، بەڵکو یارمەتی و کۆمەکییە لەسەر کوفر. ئەمەش هیچ بیانویەک لای الله هەڵناگرێت و کوفرە و پێی دەچیە ئاگر. بۆنمونە، کاتی خۆی لەجەنگی بەدری گەورەدا بەشێک لە موسڵمانەکان - ئەوانەی

که هیجرەتیان نەکردبوو - بەزۆر هێنرابوون بۆ جەنگ، واتە لەگەڵ موشریکان بوون، دژی کێ؟ دژی موسڵمانەکان و ئەوانەی شیعاریان حوکمی الله و الله اکبر بوو. بۆیە کاتێک یەکێکیان لێ دەکوژرێت لەبارەیانەوە الله دەفەرموویێت، قال الله تعالی: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلۡمَلَـٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنفُسِهِمۡ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمۡۖ قَالُواْ كُنَّا مُسۡتَضۡعَفِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ قَالُوٓاْ أَلَمۡ تَكُنۡ أَرۡضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةٗ فَتُهَاجِرُواْ فِيهَاۚ فَأُوْلَـٰٓئِكَ مَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ وَسَآءَتۡ مَصِيرًا ٩٧﴾.

ئەم باسەم لە کتێبی هیجرەت بەوردی باسکردووە، بگەڕێنەوە سەری. کەواتە تۆ بچیت لەگەڵ لایەنێکی کافر و عەلمانی بیت و، بجەنگیت لەپاڵیان بەئارەزووی خۆت، ئەوا کافر دەبیت و خوێن و ماڵ و حاڵت حەڵاڵ دەبێت، چونکە تەنانەت بە ئیکراهـ و بەزۆریش نییە. بۆیە وورپابن ئەم باسە زۆر مەترسیدارە، ناکرێت پارە و موچە و شتێک بکرێتە بیانو، دین و تەوحید و عەقیدەت زۆر لەماڵ و سامان گەورەتر و گرنگتربێت لەلات، بۆیە تکایە مەیدۆڕێنن.

دوای ئەوە دەبێت بزانن جیهاد دژی کێ دەکەن. تۆ گەر زانیت جیهاد و جەنگ لە پشت چی کۆمەڵە و لایەنێک بکەیت، ئەوکات زۆر ئاسان دەبێت جیهاد دژی کێ بکەیت.

دوای ئەوە دەبێت بزانن جیهاد دژی کێ دەکەن. تۆ گەر زانیت جیهاد و جەنگ لەپشت چی کۆمەڵە و لایەنێک

بکەیت ئەوکات زۆر ئاسان دەبێت جیهاد دژی کێ بکەیت، چونکە وەک مەعلومە پێچەوانەی ئیمان کوفرە. بۆیە گەر کۆمەڵێک هەبێت جیهاد فی سبیل الله بکات لەبەرامبەریدا کۆمەڵێک هەن جیهاد و کوشتار بکەن لەپێناو طاغوت. قال الله تعالی: ﴿ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾، ئنجا ﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱلطَّٰغُوتِ﴾.

کەواتە تۆ جیهاد و جەنگ دژی ئەوانە دەکەیت کە لەپێناو تاغوت دەجەنگن لەپێناو عەلمانییەت و مارکسییەت و دیموکراسییەت دەجەنگن. هەروەها جیهاد و کوشتاری ئەوانە بکەیت کە دژی ئەوانەن کە هەوڵی گەڕانەوەی حوکمی الله و ئیسلام دەدەن.

واتە دەبێت ئێمە بە زمان وماڵ و دڵ جیهادیان بکەین. هەروەک چۆن رسول الله فەرمانی پێکردووین (جاهدوا المشركين بأموالكم وأنفسكم وألسنتكم).

هەروەها لەم ئایەتەش زیاتر بۆمان ڕووندەبێتەوە کەوا کوشتار و جەنگ دژی کێ بکەین. قال الله تعالی: ﴿قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ

﴿وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعۡطُواْ ٱلۡجِزۡيَةَ عَن يَدٖ وَهُمۡ صَٰغِرُونَ ٢٩﴾[١].

ئیمامی طبری لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا دەڵێت: قال أبو جعفر: يقول تعالى ذكره للمؤمنين به من أصحاب رسوله ﷺ: {قَٰتِلُواْ}، أيها المؤمنون، القومَ - {ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ}، يقول: ولا يصدّقون بجنة ولا نار - {وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ}، يقول: ولا يطيعون الله طاعة الحقِّ، يعني: أنهم لا يطيعون طاعةَ أهل الإسلام {مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ}، وهم اليهود والنصارَى.

الله تعالى دەڵێت: بەئیمانداران و هاوەڵانی رسول الله ﷺ: بجەنگن لەگەڵیان، ئەی ئیمانداران ئەوانەی کەوا بڕوایان بەرِۆژی دوایی و بە الله نییە. هەروەها بڕواشیان بە بەهەشت و جەهەنەمیش نییە. ئنجا ئەو شتانەی الله و ڕەسولەکەی بەحەڕامیان داناوە، ئەوان دانی پیادا نانێن {يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ}. واتە گوێڕاڵیەتی بەحەق بۆ الله ناکەن، واتا ئەوان گوێڕاڵی ئەهلی ئیسلام ناکەن، ئەوانیش جولەکە و گاورن. تاوەکو ئەوکاتەی کەوا جزیە و سەرانە دەدەن و ئەوان ژێر دەستە و زەلیلیش بن. ئەمەش واتای وایە کوشتاری کافران بۆ

---

(١) سوورەتی التوبة: ٢٩

عیززەت و شکۆی ئەهلی ئیمان و لاوازکردن و زەلیل کردنی کوفر و جولەکە و گاورانە.

ئەمە کوشتاری جولەکە و گاور کەوا ئەهلی کیتابن و خاوەن تەوڕات و ئینجیل بوونە. ئەی بۆ عەلمانییەت و دیموکراستییەت و مجوسییەت و مارکسییەت کە ئەمانەش دینن و ڕێبازن، خەڵک لەسەرتاسەری جیهان گوێڕایەڵی و ملکەچیانە. کەواتە دەبێت بەهەموو شێوە و جۆرێک کوشتار و جیهادیان دژ بکرێت، گەرنا ئەوان ئێمە زەلیل و ژێر دەستە دەکەن وەک چۆن ئێستا کردوویانە و دەشیکەن.

والحمدللّٰه رب العالمين.

ناوەڕۆک

دەستپێک...٢
پێناسەی جیهاد. ٧
سەرەتای جیهاد لە ئیسلامدا ٧
جیهادیش دوو جۆرە:...٨
واتای فرض الكفاية و فرض العين چییە؟ ٩
لە چی کاتێکدا جیهاد دەبێتە فرض العين، واتە دفع؟.........................١٠
ئامانج و حیکمەت لەجیهاد یان تێکۆشان.. ١١
پلەوپایەکان جیهاد و مجاهیدان ١٢
١. هیچ کەسێک وەک مجاهید نییە. ١٢
٢. باشترین کار دوای ئیمان، جیهادە. ١٣
٣. پلەکانی بەهەشت بۆ مجاهیدانن. ١٤
٤. مجاهید وەک ڕۆژووگر و نوێژخوێنێکی بەردەوامە......................... ١٥
٥. بەیانی دەرچوونێک یان ئێوارە دەرچونێک زۆر خێرتر و باشترە لە دونیا و لەوەی کە تێیدا هەیە. ١٦
٦. ڕێزگرتنی شەهید لە قیامەت. ١٧
٧. ئاواتی رسول الله بۆ شەهیدی. ١٨
٨. مجاهیدی شەهید نامرێت و ڕزقی دەدرێت. ١٨
٩. خوێنی مجاهید لە قیامەت.. ٢١
١٠. کردەوەی کەم بەڵام پاداشتێکی زۆر. ٢٢
١١. ئەو پێیەی تۆزاوی بێت لە جیهاد بەئاگر ناسوتێت. ٢٣
١٢. سێبەری مەلائیکە لە شەهیدان.. ٢٤
١٣. بەهەشت لەژێر سێبەری شمشێرەکاندایە. ٢٥
١٤. ئیمانداری مجاهید وەک ئیمانداری دانیشتوو نییە. ٢٦
١٥. چوونە ژوورەوە لە هەر دەرگایەکی بەهەشتەوە. ٢٦

١٦. شەهید کردەوەی تاقیامەت بۆ دەنوسرێت................................ ٢٧
١٧. باشترین خێر.. ٢٨
١٨. چاوێک لە ئێشکگیری شەوان لەجیهاد بێت. ٢٩
١٩. شەش تایبەتمەندی شەهید. ٢٩
کام جۆری جیهاد لەپێناو اللەیە؟... ٣٠
پشتکردن لە جیهاد چی مەترسیەکی هەیە؟....................................... ٣٣
جیهاد تاقیامەت بەردەوام دەبێت. ٣٩
هەرکەسێک بمرێت و جیهاد نەکات.. ٤٢
داواکردنی شەهیدی. ٤٤
نابێت بڵێین ئەم کەسە شەهید بووە. ٤٦
کەی جیهاد واجب بوو.. ٥٠
جیهاد گوناهەکانت ناهێڵێت جگە لە قەرز... ٥٤
چۆن جیهاد بکەین و لەگەڵ کێدا؟ ٥٦
ناوەڕۆک ٦٤